

● Vi ste, takođe, učesnik i saučesnik izvesnih događaja iz tog vremena. Kontinuitet Vašeg modernizma se proteže i posle rata. Napisali ste tekstove Dogma i stvaralaštvo, Kritika i poezija.

— Kada govorimo o tome, spomenuću moje prve filozofske tekstove. *Istina kao konstrukcija* je tekst objavljen u januaru 1922. godine, no on je ostao bez odjeka u tom trenutku. Tek je 1939. Dušan Nedeljković naglasio teorijski značaj tog teksta. Posle rata su me Miodrag Pavlović i Jovan Hristić pitali zašto taj tekst ne preštampam ili ponovo objavim. Snebitvam sam se. Međutim, u tom tekstu je vrlo jasno izraženo stanovište antidogmatizma, gde definišem filozofiju kao borbu protiv dogmatizma. Prema tome, kao što se može videti, taj moj antidogmatizam stalno me je pratilo. Naravno, ja sam i praktički stanovište antidogmatizma zastupao. Mislim da je mnogo važnije, u izvesnim trenucima, ponašati se antidogmatiski, nego se baviti teorijom. Posle rata bavio sam se antidogmatizmom u tekstu *Dogma i stvaralaštvo*, zbog čega me je i Đilas napao. Znao sam da sam u pravu i nisam odgovarao.

● Da se vratimo jednoj oceni Vaše poezije. Jovan Hristić je zapisao da Vaša poezija po melodiji podseća na lirске tužbalice.

— Mislim da je to što je Hristić osetio vrlo tačno. Uostalom, on je s mnogo pouzdanosti pisao i o drugim aspektima moje poezije. Mislim da je u pravu kad pominje tužbalice. Naime, jezik bitno određuje smisao pesništva, čineći njegovo biće posebnim, tako da i nadrealizam menja svoj vid, što znači da on ovde i u Francuskoj ne može biti isti.

● Da ostanemo u liniji Vaših razmišljanja da je poezija pre glas nego pisana reč.

— Jedan Francuz je povodom moje poezije napisao, naravno mislio je i na ostale nadrealiste, da su to bili ljudi koji su nešto slušali pre nego što su pisali.

● U jednoj anketi u *Delu* rekli ste povodom desetarca da biste trebali da ga se oslobodimo. Da li ste mislili na mogućnost da se desetarac banalizuje?

— Sve može da se banalizuje. Nema te svete stvari koja ne može da postane banalna. Tako je i s desetercem. Ali, naša poezija nije samo deseterac. Deseterac je došao posle šesnaesterca, bugarštica itd. Mislim da slobodni stih unosi još novije ritmove. Međutim, čini se da su neki moji najinteresantniji stihovi deseterci. Recimo, ovo što su sad uzeli kao naslov: *Šta su htele smešne gajde smisla, šta ruke na nepoznatom poslu*.

● Poslednjih godina pojavile su se tri Vaše knjige: I tako kad ostanem sam, Munjeviti mir i Prošlost dugo traje. Znači li to da Matić u svojim zrelim godinama, kao i u onom trenutku kad je zapisao u tekstu *Bitka oko zida, zadržava pravo da traži?*

— Da. Matić zadržava pravo da traži i valjda će tražiti i kada ga ne bude više bilo... Drugi će tražiti umesto njega. Sada ostaje da se moje knjige sklupaju od starih tekstova. Ima nekih misli koje se kod mene provlače pedeset godina i tek sad dolaze do punog izraza. Verovatno, moj poslednji optimizam, kao da sam znao da ću dugo da živim, pa nisam žurio.

Razgovarao:
Jovan Zivlak

Napomene:

* Objavljujemo neautorizovan razgovor s Dušanom Matićem, našim istaknutim pesnikom, esejistom, proznim piscem i misliocom, koji je delimično emitovan u emisiji Televizije Novi Sad *Kultura u objektivu*. (2. oktobar 1978.)

Mnogo toga se može reći o Matiću i povodom Matića u trenutku kad beležimo jedan njegov i naš značajan datum — 80 godina života. Matić je rođen 31. avgusta (13. septembra) 1898. u Cupriji. I kao da ova dva datuma njegovog rođenja govore o mnogim Matićevim književnim i pesničkim momentima, o mnogolikosti njegove književne pojave, o njegovom složenom i razudenom pismu, govoru. Jer, kad je Matić u pitanju ne možemo govoriti samo o jednom, o jednoj dimenziji stvari, o jednoj formi, postupku, prosequdu.

Matić je autor velikog broja knjiga. Spomenućemo samo *Položaj nadrealizma u društvenom procesu*, s Davidom i Đorđem Kostićem, roman *Glaho doba* i poemu *Marija Ručara*, s Aleksandrom Vučom, objavljene između dva rata. Posle rata: *Jedan vid francuske književnosti*, *Bagdala*, *Anina balska haljina*, *Kocka je bačena*, *Buđenje materije*, *Laža i paralaža noći*, *Na tapet dama*, *Knjiga rituala*, *Proplanak i um*, *Prošlost dugo traje*, *Munjeviti mir* itd. Dobitnik je mnogih naših visokih priznanja i nagrada: Nagrade AVNOJ-a, Sedmojuljske nagrade, Oktobarske, Zmajevе... Redovan je član Srpske akademija nauke i umetnosti.

1 12. septembar 1978.

2 Anatol E. Bakonski: Jugosloven Dušan Matić postaje značajno pesničko ime onog trenutka kada, sopstvenom voljom ili bez nje, narušava nadrealističke kanone koji su ga veoma dobro ocvrtali u periodu njegove pojave. Možda je čak bolje reći: kada njegova poetična fraza dostiže stepen potpune emancipacije i kada, poput nekakve magične atrakcije, ide ka složenoj realnosti nesagledivog života koji ga apsorbuje i koji predstavlja jednu njegovu fascinaciju. Ovak nadrealistički pesnik, paradoksalno, u svojim prvim etapama, predvođen Zolu, Rože Marten di Gara, tako reći okorele realiste moderne francuske literature. To nas upućuje na misao da on nije jedan romantički nadrealista, kako je to bio predložio jedan od velikih tumača tog pravca — jer nadrealizam, na kraju krajeva, i nije ništa drugo do jedan napadni, paroksiastički oblik obnavljanja romantizma koji je stigao do nesluženih razmera — već pre jedan realistički nadrealista, ukoliko mi se dopusti da koristim ovaj izraz.

»... Nepristrasno, objektivno poznavanje prošlosti stvar je gotovo nemoguća. O njoj se, dakle, peva ili sudi. Ili i jedno i drugo u isti mah.«

(*Prošlost dugo traje*, str. 7)

Memoari najčešće imaju ambiciju da nešto posvedoče, istinito opišu, objektivno prikažu, trudeći se da stanovište pisca bude i objektivno stanovište, pošto je pisac taj koji je sve to o čemu piše video, doživio i preživio, pa se kao očevidac osjeća pozvanim da progovori istinu. Pisac memoara vjeruje da istinu poznaje, inače se ne bi laćao pera, štaviše — da je jedino on zna, pa je dužan da je saopšti ostalom čovječanstvu, da ne bismo živjeli u zabludama predrasuda, paušalnih ocjena istorije i drugih krivih svjedočenja. Pisac memoara bezgranično vjeruje svom oku i svom uhu, svom božanskom pamćenju i bezgrešnom, pravdolibivom sjećanju.

Drugačije je to kad o prošlosti piše pjesnik. Matić se već na prvoj strani, u prvim rečenicama, odrekao »objektivne istine«. U nju je malo vjerovao, znajući za ljudsku prolaznost i mijene, da između prve i devete decenije života stoje ponorni zaborava i da Matić iz 1924. nije i Matić iz 1977. godine. Sjećanje i »objektivna istina« ne idu pod ruku. Sjećanje je uvijek na krilima mašte, pomalo bajkoliko i kad zazvuči naturalistički, nedisciplinovan i spontano čedo haosa, izvan geometrije prošlosti, sadašnjosti i budućnosti — sve je premeženo i isprepleteno tankim nitima asocijacije. »Moja stara podozrenja prema pojmu vremena, pa shodno tome i prema pamćenju, najednom su se potvrdila«, veli pjesnik. To moderno osjećanje relativnosti vremena, koje najčešće vezujemo za roman tolka svijesti, a koje je karakteristično za gotovo svaku lirsku prozu, posebno za one duhove i duhovne orijentacije nikle u hladu psiholoških teorija, nalazimo u Matića vrlo rano, još iz prednadrealističkih, a osobito iz nadrealističkih dana. Nalazimo ga i u njegovom romanu *Kocka je bačena*, gdje je sjećanje povod za pripovijedanje i gdje sjećanje čini najbolje stranice romana. Prepuštivši se, dakle, navali asocijacija, sjećanju, uspomenu koja »rupe najednom«, »plahovitom pamćenju«, Matić će pjevati prošlosti, pišaće na mnogim stranicama svoje knjige modernu lirsku prozu.

Dobar dio knjige pisan je u epistolarnoj formi i ta forma je motivisana potrebom da se uspomenu da maha, da se omogući preskakanje epoha i istovremeno uspostavi prisnost i komunikacija:

»Mnoge godine su prošle u burnim, istorijskim danima, i razdobljima, da sve ono što se propustilo da se zabeleži — a bilo je važno da se zapiše — može jedino da se iškaže u zadahom stilu pisma, gde se preskaču i slivaju epohe, baš onako brzo kako su se i dešavale između dugih perioda ćutanja, iz straha da se zabeleži nešto, da se ne prokaže nešto, da se ne izda...«

U pjesničkom viđenju vaskrsavaju dani okupacije u Kragujevcu, smiljeljanje gimnazista i profesora, dani prvog svjetskog rata, prelazi preko Crne Gore i Albanije, susreti s manastirima, susreti s ljudima, s Francuskom, dani djetinjstva i rodne kuće, prijatelji i prijateljstva, vaskrsavaju snovi i sanjarenja, književni projekti, fiktivni junaci napisanih i nenapisanih romana, mnogo toga što se dogodilo i toga što se samo sanjalo.

Pored lirskog tona u ovoj knjizi postoji i esejistički, često združen s lirskim u istom tekstu, nekad s blagim prelivom, nekad s naglim stilskim zaokretom; ima tekstova gdje je esejistički ton dominantan.

Ovo mišljenje lirskog beletrističkog tona s esejističkim karakteristično je i za ranije Matićeve knjige, kako esaja, tako i proze. Matić uvijek ostaje kontemplativan pjesnik i uvijek izbje-gava da bude sveznajući filosof koji sve podvodi pod jedan sistem i jednu koncepciju:

»Ima nečeg podozrivog u filozofu, u čoveku, koji zna odgovore na SVA pitanja koja mu se postavе.«

Matić i filozofija su se međusobno dovoljno iskušavali da bi se pjesnik konačno prvolio poeziji i ostao mislilac koji bježi od sistema, koji se plaši uskoće svih koncepcija:

»Ne podiže se svet na jednoj doktrini. Ne živi svet od svojih odblesaka.«

Za Matića je Mašta uvijek ispred Razloga; »razlozi ne dopiru uvek do korena bića«, a pjesnik vjeruje »u maštu koja jedina može da ozari »neizlečivu stvarnost' (Vinaverovu)«.

Matić je pjesnik kome mijene nijesu strane, ali duh koji je svojih mijena svjestan, pa ih uzima i za predmet svojih razmišljanja. Francuski dak, savremenik i sudionik nadrealističkog pokreta, koji će se poslije raspada nadrealističke grupe u Beogradu prikloniti pokretu socijalne literature, posleratni moderni pjesnik i esejista suprotstavljen svim dogmama i kanonima, Matić je snažno obrisao pečat svoje ličnosti na srpskoj poeziji i kulturi ovog vijeka. Njegove mijene su uvijek bile znak svježine duha i nove duhovne avanture. Zato ova knjiga sjećanja, koja o prošlosti pjeva i prošlosti sudi istovremeno, baca nov snop zraka na cjelokupno Matićevo stvaralaštvo i njegov životni put. Ako ta »prošlost dugo traje«, ona je uvijek svježa, nova, inspirativna; prošlost modernog u srpskoj poeziji i kulturi. Otuda i značaj ove knjige, koja, samo na prvi pogled, može ličiti na privatnu prepisku i bilješkarenje.

* Napomena: Povodom knjige Dušana Matića *Prošlost dugo traje*, »Svetlost«, Kragujevac 1977.